

(1852 – 1924)

ЙОСИП АНДРІЙОВИЧ ТИМЧЕНКО

видатний одеський винахідник:

до 170-ліття з дня народження

Основні віхи життя

Народився 26 листопада 1852 року в селі Окоп Удянської волості Харківського повіту, Харківської губернії

Навчався у церковно-парафіяльній школі села Уди (1863-1866)

15-річного Й. Тимченка дядько Глазунов влаштував учнем у механічну майстерню О. М. Едельберга – купця 3-ї гільдії, оптика, фізика та механіка, постачальника Імператорського Харківського університету, який займався не лише навчальною роботою, а ще й мав магазин оптики та майстерню, де Тимченко проводив не один час, та пройшов шлях становлення як особистості та як механіка-винахідника. У вільний час від роботи відвідував лекції в університеті з фізики та природничих наук.

У квітні 1873 р.

Й. Тимченко переїхав до Одеси та 4 січня 1874 р. влаштувався на завод Російського товариства пароплавства і торгівлі, на якому пропрацював майже 6 років.

У 1875 р. Й. Тимченко сконструював масляний манометральний спеціальний прес на заводі, за допомогою якого перевірку манометрів можна було проводити на місці, в Одесі, а не відправляти у Глазго.

ОДЕССКІЙ ВѢСТНИКЪ

«Нам сообщают, что известный в Одессе механик-самоучка крестьянин Осип Тимченко, кроме изобретенных им электрических часов, изобрел еще следующие аппараты: 1) электрические сигналы для телеграфных проводов железной дороги, указывающие звоном выход поезда со станции. Аппарат этот имеет специальное назначение предупреждать рабочих, исправляющих путь, о приближении поезда; 2) электрический аппарат для поездных паровозов, указывающий повреждение пути или недостающих рельсов. Оба эти изобретения ждут капиталов, чтобы быть примененными для железнодорожных поездов».

// Одес. вестн. – 1876. – 3 апр. (№ 74).

Объ. изобрѣтеніяхъ крестьянина Тимченко.

Въ № 74 «Одес. Вѣст.» было сообщено, что известный въ Одессѣ механикъ-самоучка, крестьянинъ Осипъ Тимченко, кромѣ изобрѣтенныхъ имъ электрическихъ часовъ, изобрѣлъ еще слѣдующіе аппараты: 1) электрическіе сигналы для телеграфныхъ проводовъ желѣзной дороги, указывающіе звономъ выходъ поезда со станціи и пр. На это г. Баевскій, компаньонъ товарищества съ г. Тимченко, по специальности его изобрѣтеній, пишетъ такъ слѣдующее: «Крестьянинъ Осипъ Тимченко не есть механикъ-самоучка, а ученый механикъ; онъ окончилъ трехклассное училище, занимался въ г. Харьковѣ четыре съ половиною года въ мастерской известнаго механика, оптика, физика, комисіонера Императорскихъ университетовъ харьковскаго и новороссійскаго, военныхъ гимназій, межеваго корпуса и другихъ казенныхъ заведеній—г-на Александра Эдельберга, гдѣ при ревностныхъ занятіяхъ, Тимченко специально изучилъ мастерство: оптическихъ, математическихъ, физическихъ, геодезическихъ, хирургическихъ и терапевтическихъ инструментовъ и снарядовъ. Послѣдніе же четыре года, крестьянинъ Осипъ Тимченко занимается неусыпно практикою и изобрѣтеніями, изъ чи-

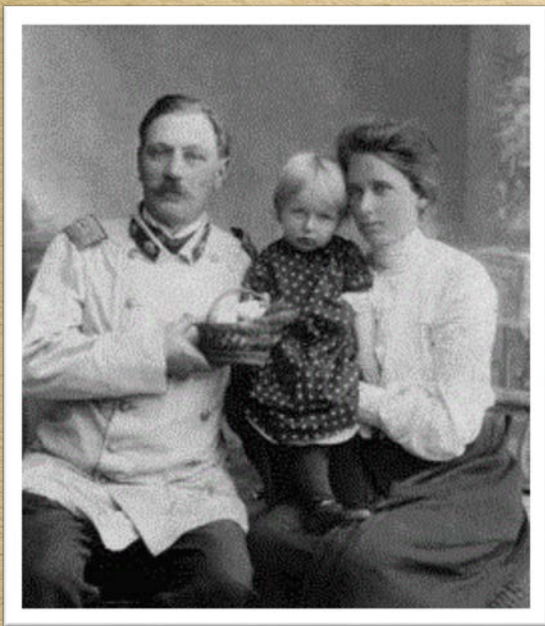
// Одес. вестн. – 1876. – 25 апр. (№ 89).

У травні 1880 р. розпочалася діяльність Й. Тимченка як механіка Новоросійського університету, якому він віддав понад сорок років свого життя. З початку трудової діяльності в університеті мав лише щорічний трудовий договір, який подовжували.

З 16 липня 1888 р. виконуючий обов'язки університетського механіка Йосип Тимченко був введений до штату та затверджений на посаді механіка Новоросійського університету.

20 травня 1924 р. помер в Одесі, похований на Другому християнському цвинтарі в Одесі.

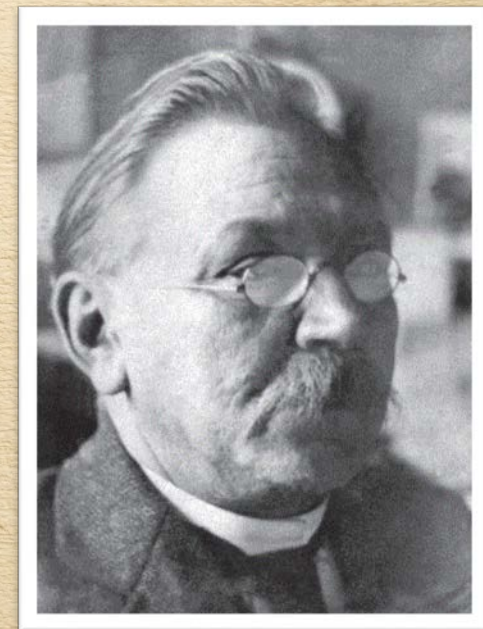
Й. Тимченко з сім'єю
(Харків, 1905 р.)

Винахідник біля анеморумбографа,
що сконструював у 1888 р.

З донькою Тамарою (Одеса, 1914 р.)

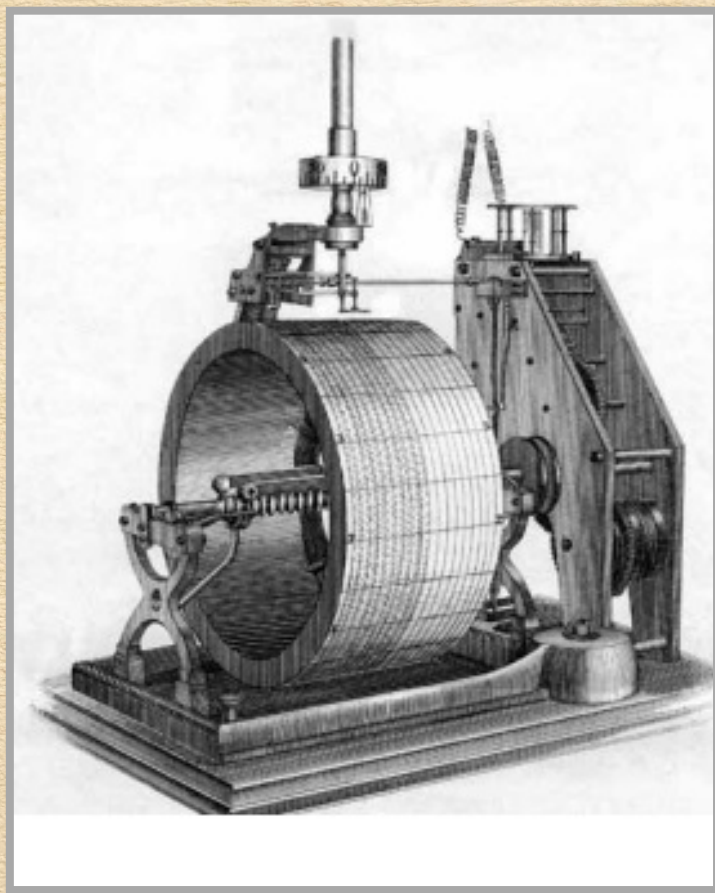

(Одеса, 1923 р.)

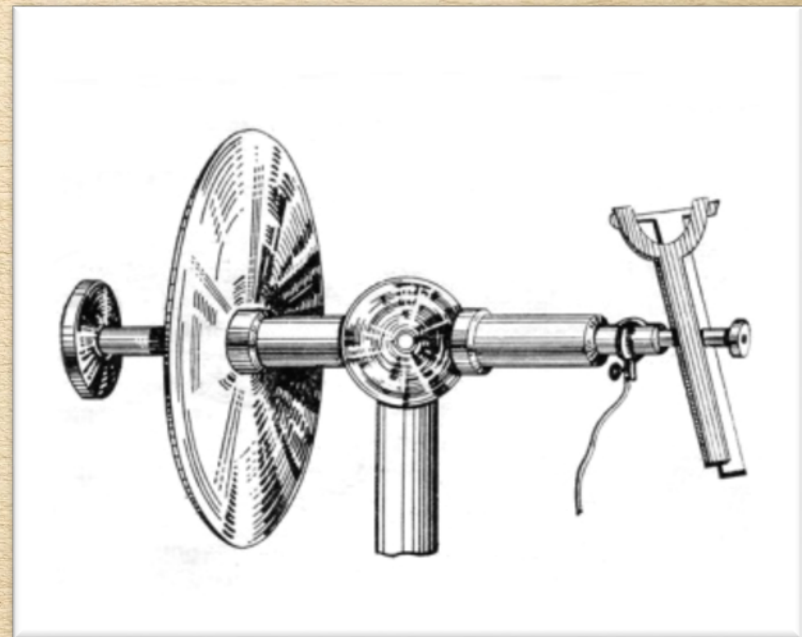
Винаходи

Астрономічний хронометр (1876)

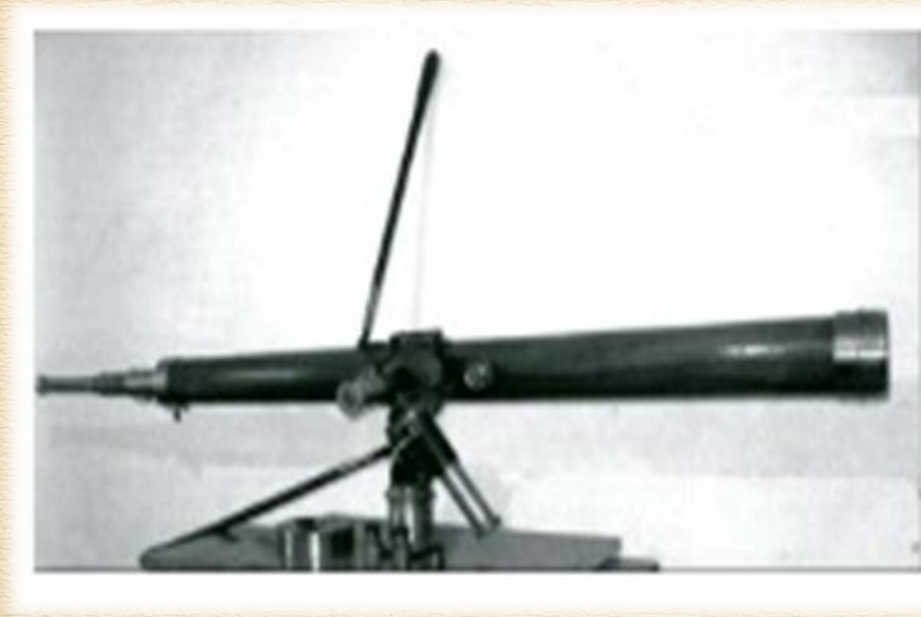
Анемограф (1889)

Електрометр
(1892)

Батонометр для
використання у
чорноморській експедиції
(1892)

Телескоп (1905)

Прилад для аналізу
стробоскопічних явищ

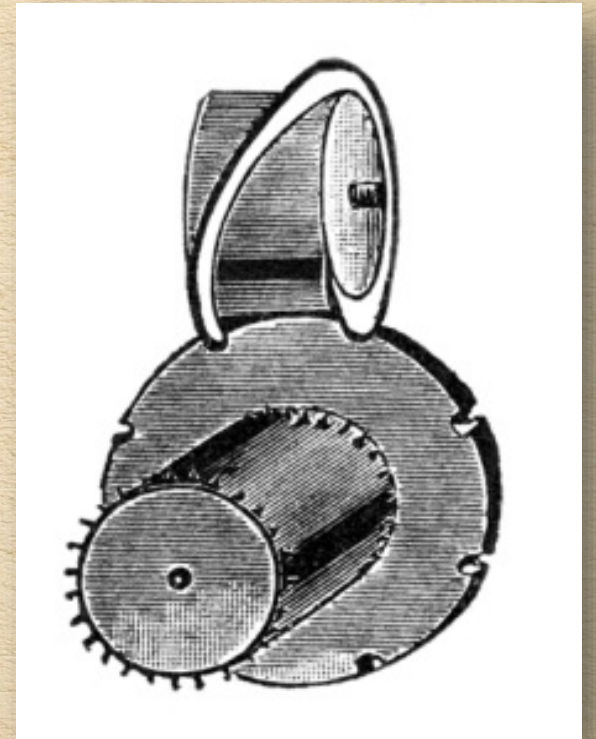

**Першопроходець в
кінематографії**

Восени 1893 р. Й. Тимченко сконструював стрибковий механізм типу «равлик», що був використаний для стробоскопа. Його використовували для забезпечення переривчастого руху зображень під час проєкції на екран.

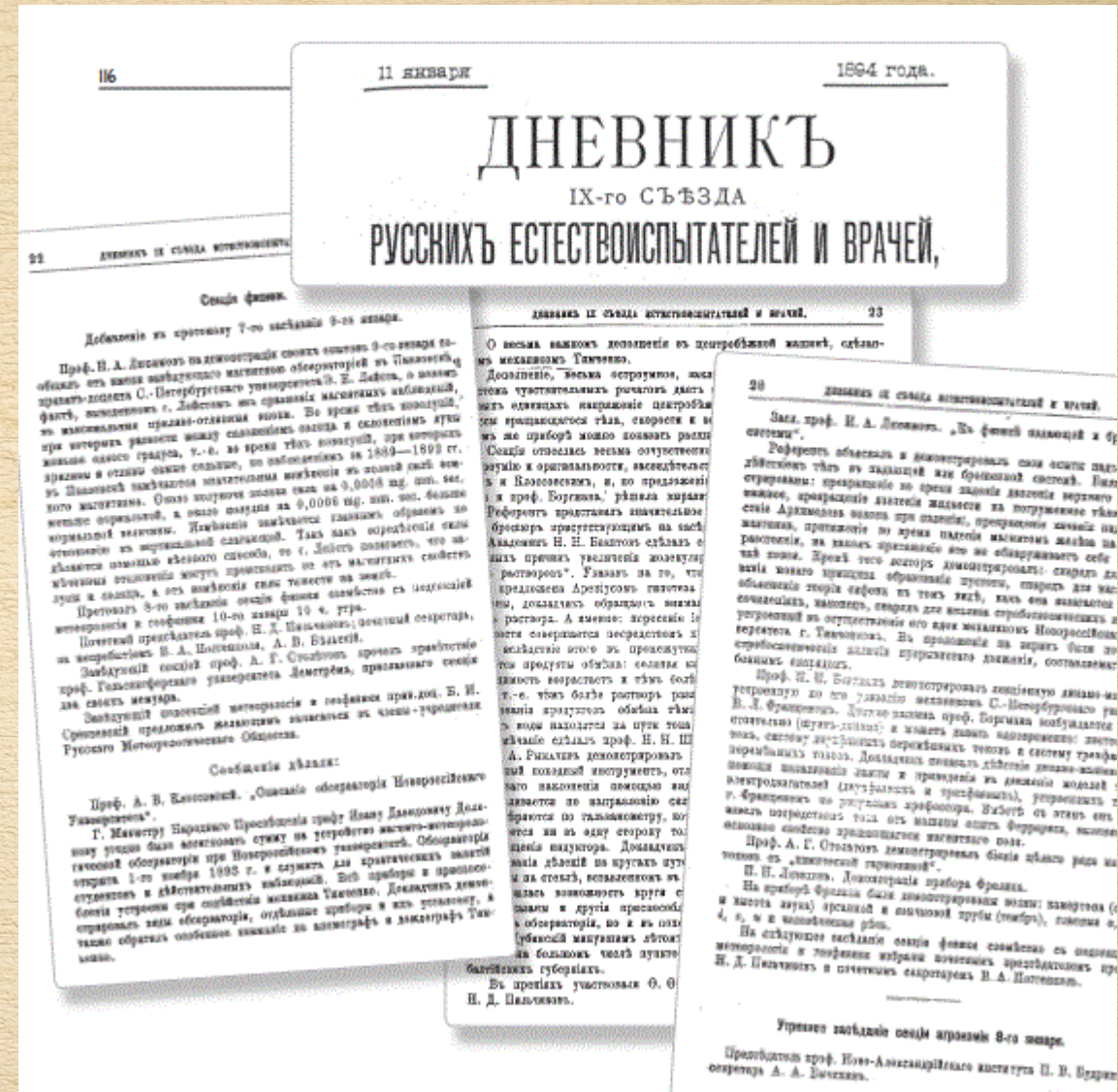
Принцип дії стрибкового механізму типу «равлик» було взято за основу у створенні кіноапарату «для аналізу стробоскопічних явищ» та проєкції стробоскопічних зображень на екран, який винайшов Й. Тимченко разом з М. Фрейденбергом.

У листопаді 1893 р. у фойє готелю «Франція» в Одесі було продемонстровано 2 фільми за допомогою нового пристрою Й. Тимченка, про що свідчить анонс у газеті «Одеський листок» від 7 листопада: «Відкрилась художня виставка живих фотографій, що рухаються за допомогою електричної машини».

Кінопроєкційний стрибковий механізм «Равлик»

9 січня 1894 р. на шостому засіданні секції фізики 9 з'їзду російських дослідників природи та лікарів у Москві Й. Тимченко показав учасникам засідання свій апарат з механізмом переривчастого руху стрічки з проекцією на екран на дії, демонструючи сцени «Скачущие кавалеристы» і «Метатели копья». Протокол цього засідання був опублікований 11 січня 1894 р. На превеликий жаль, Й. Тимченко не запатентував свій апарат. Через півтора року схожий апарат створюють брати Люм'єр, патентують винахід та стають знаними у всьому світі, забираючи всі лаври в галузі кінематографії.

// Миславский В. Механик-изобретатель Иосиф Тимченко в документах и воспоминаниях / В. Миславский, В. Гергеша. – Харьков : Фактор, 2012. – С. 116.

Нагороди та відзнаки

срібна медаль XV Всеросійської промислово-художньої виставки (Москва, 1882)

золота медаль Сільськогосподарської та фабрично-заводської виставки (Одеса, 1884)

золота медаль Бессарабської виставки сільського господарства та промисловості (Кишинів, 1886)

срібна медаль Всесвітньої виставки (Париж, 1889)

золота медаль XVI Всеросійської промислової та художньої виставки (Нижній Новгород, 1896)

Кавалер ордена Св. Станіслава 3-го ступеня (1900)

золота медаль Всесвітньої виставки (Париж, 1900)

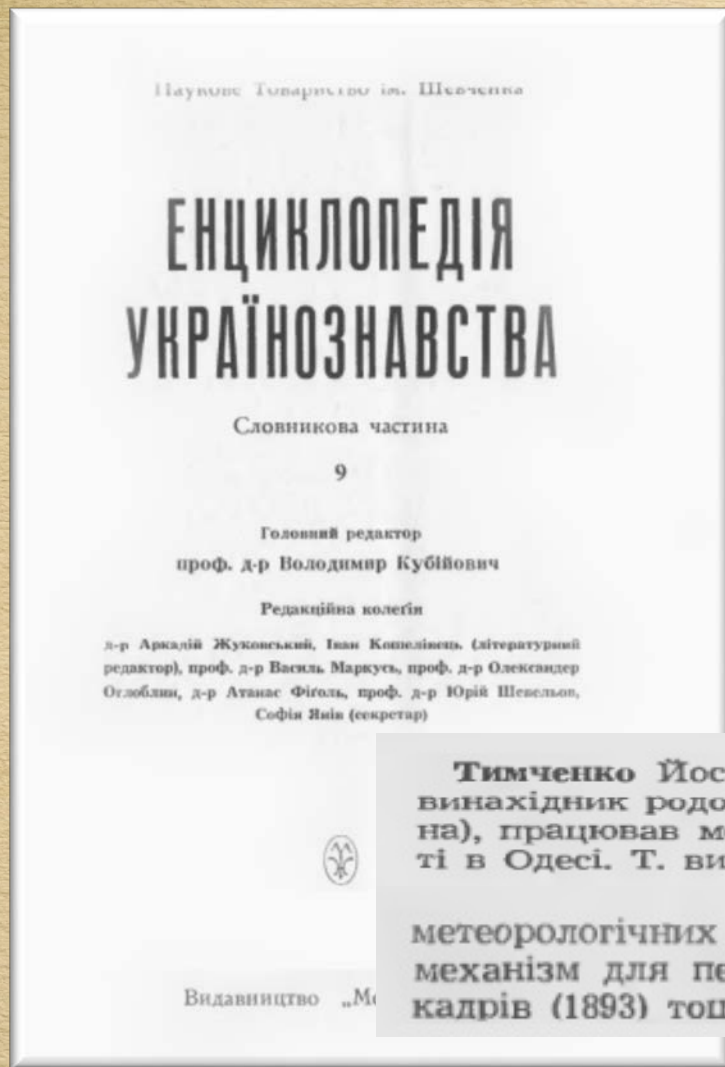

золота медаль та 1-а премія Міжнародної рибпромислової виставки (Петербург, 1902)

срібна медаль Художньо-промислової виставки (Одеса, 1910)

Література про ЖИТТЯ винахідника

Тимченко Йосип (1852—1924), механік-винахідник родом з с. Окопу (Харківщина), працював механіком у Новорос. Унті в Одесі. Т. винайшов ряд конструкцій метеорологічних приладів, стрибковий механізм для переривчастої зміни кінокадрів (1893) тощо.

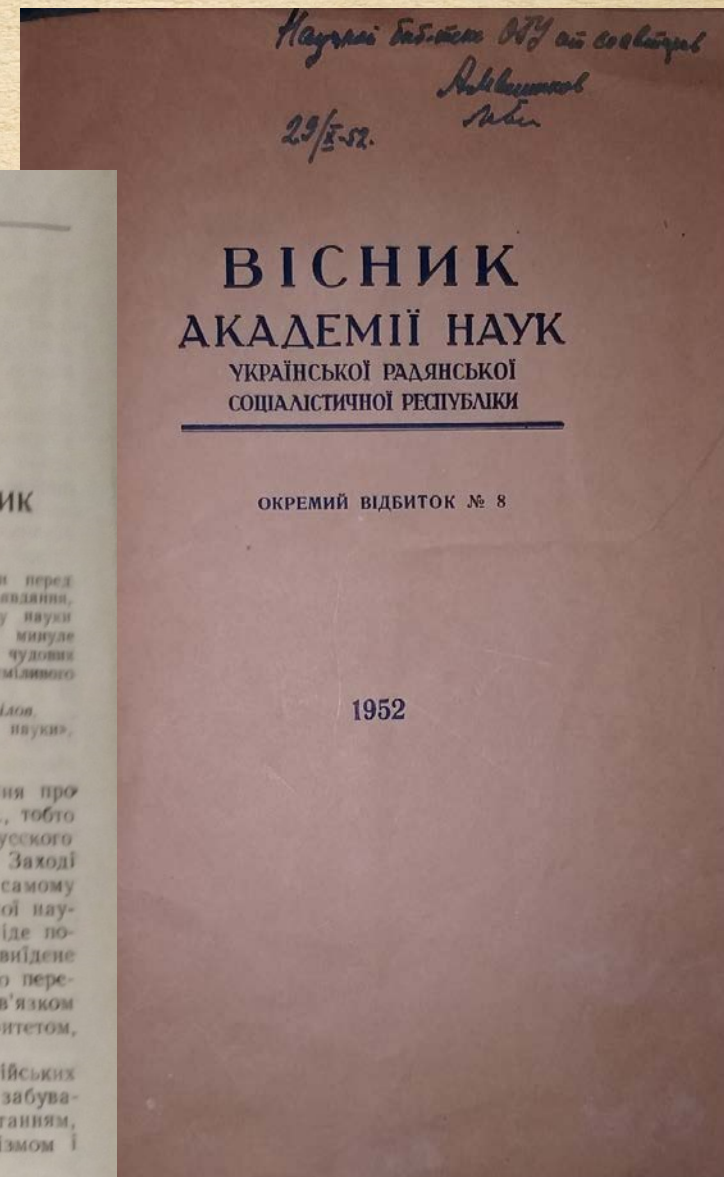
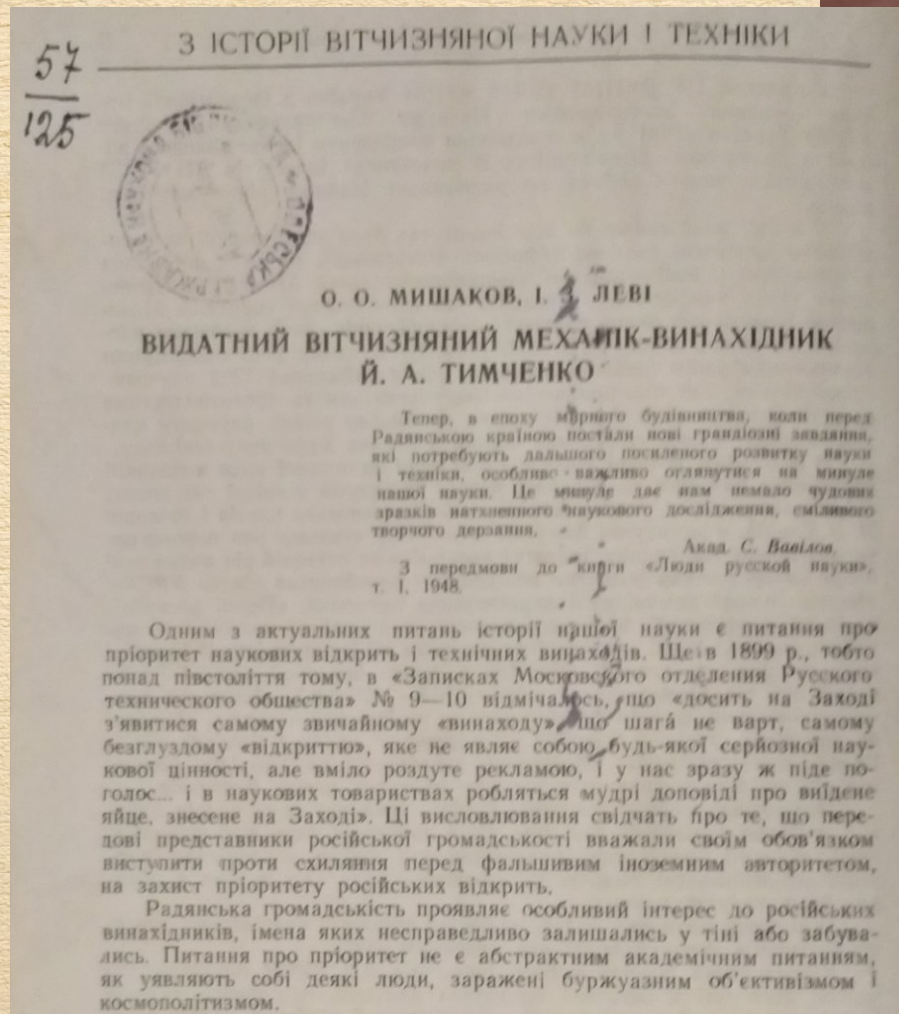
Попельницька О. 100 великих діячів культури України / О. О. Попельницька, М. В. Оксеніч. — Київ : Арій, 2010. — С. 430–432.

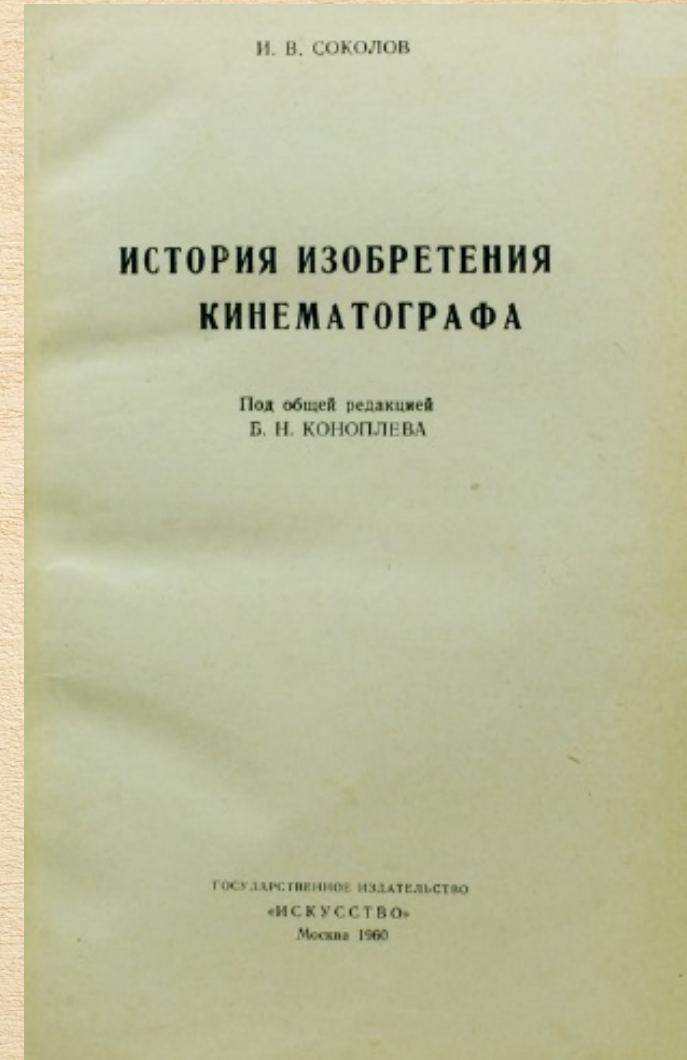
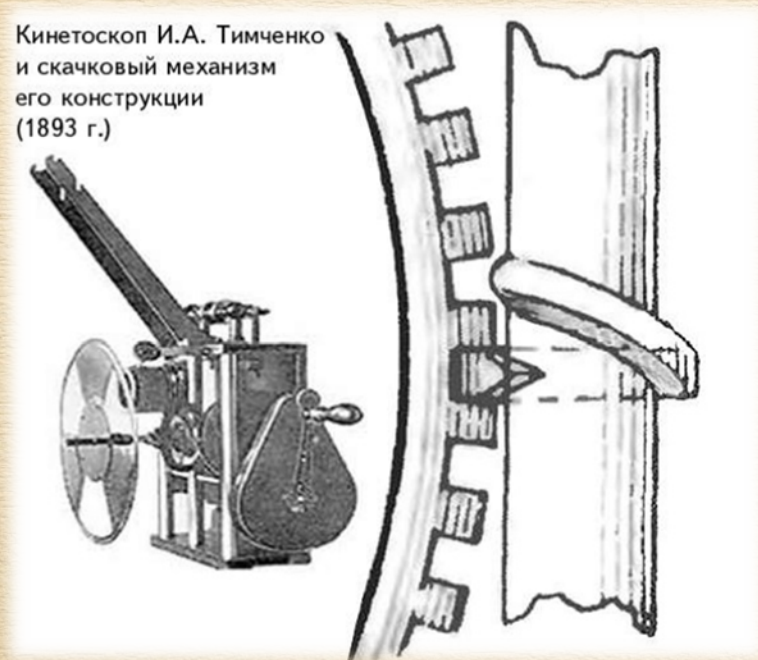
Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наук. т-во ім. Шевченка. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1980. – Кн. 2, [Т. 9] : Тимофєєв Валентин –Хмельницький Богдан. – С. 3208.

Мишаков О. О. Видатий вітчизняний механік-винахідник Й. А. Тимченко / О. О. Мишаков, І. З. Леві. – Київ, 1952. – С. 72–77. – Окр. відб. із журн.: Вісн. АН УРСР, 1952, № 8.

Шифр: 57/125

**Соколов И. В. Скачковый механизм «улитка»
И. А. Тимченко / И. В. Соколов // Соколов И. В.
История изобретения кинематографа. – М. :
Искусство, 1960. – С. 98–102.**

**Цесевич В. П. Механік-винахідник Й. А. Тимченко / В. П. Цесевич,
Я. Ю. Корпун. – Київ : Держ. вид-во техн. л-ри УРСР, 1961. – 62 с.
Шифр: 112/793**

Брошура присвячена життю та діяльності механіка-винахідника І. А. Тимченка, який працював у Новоросійському університеті, створивши при ньому першокласну механічну майстерню. Результатом спільної роботи молодого талановитого механіка з новим директором обсерваторії А. К. Кононовичем стало удосконалення фотометра та спектроскопа, а також створення І. А. Тимченка свого власного телескопа. З приходом нового директора обсерваторії, А. Я. Орлова, робота І. А. Тимченка зосередилася довкола меридіанного кола Репсольда. Для успішної та точної роботи телескопа І. А. Тимченко створив спеціальний мікрометр, а також машину для вимірювання стрічок хронографа.

**Банита Л. Видатний український
механик / Л. Банита // Україна. –
1951. – № 3. – С. 34**

**Капельгородська Н. Визнані і
забуті винахідники /
Н. Капельгородська, Є. Глущенко
// Капельгородська Н. Начерки
далекої кіноісторії. – Київ : АВДІ,
2005. – С. 22-24**

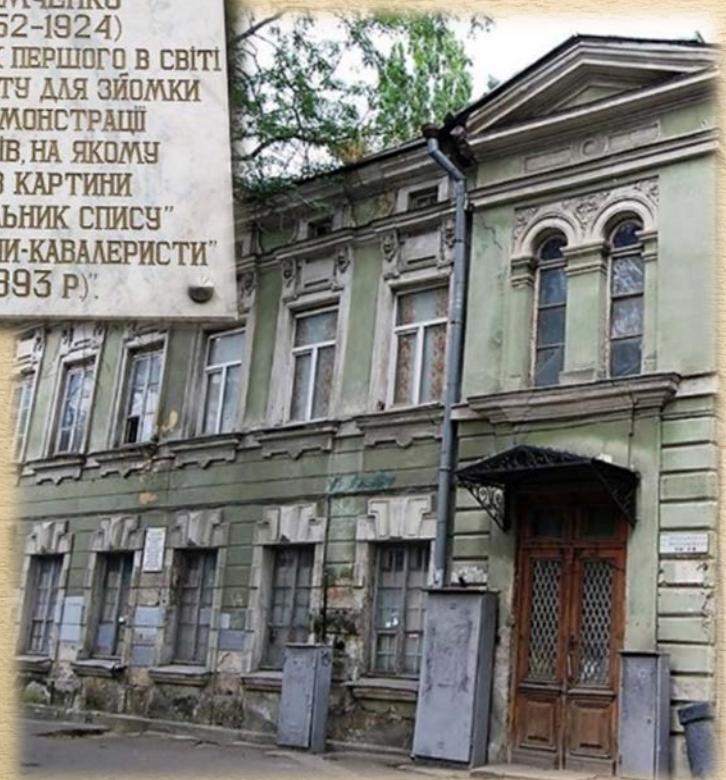

**Шимон О. О. Хто ж був першим? /
О. О. Шимон // Сторінки з історії
кіно на Україні. – Київ : Мистецтво,
1964. – С. 7-15.**

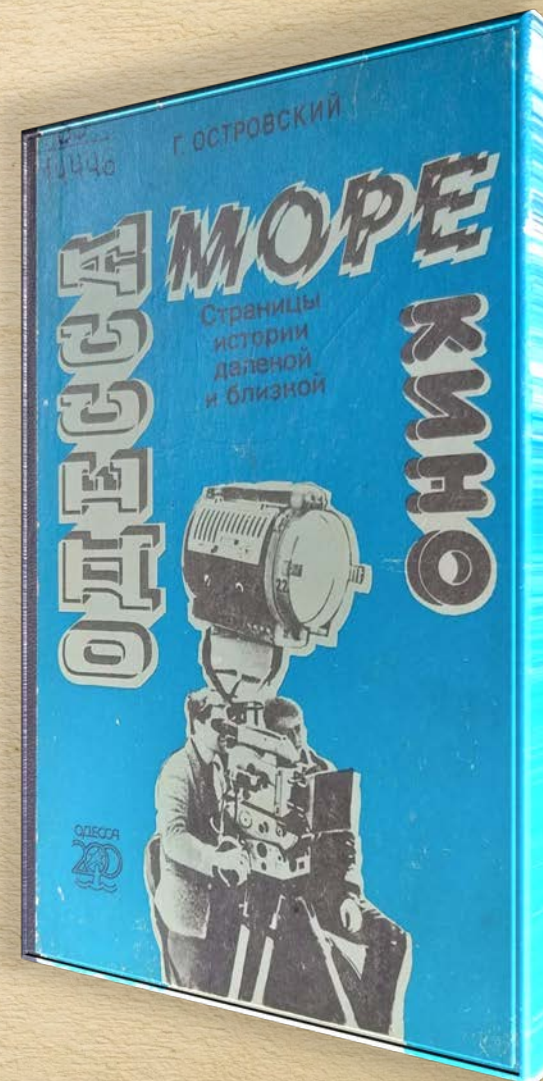
**Рапопорт А. Одесса – родина
кіно: життя и кинетоскоп
Іосифа Тимченко /
А. Рапопорт // Киновед. зап. –
2010. – № 97. – С. 299-315.**

Островский Г. Л. Дом, где родился кинематограф / Г. Л. Островский // Островский Г. Л. Одесса, море, кино: страницы истории далекой и близкой : [путеводитель]. – Одесса : Маяк, 1989. – С. 9–13. Шифр: 83/14446

ТУТ ЖИВ І ПРАЦЮВАВ
з 1896 по 1924 РІК
ЙОСИП АНДРІЙОВИЧ
ТИМЧЕНКО
(1852-1924)
ВИНАХІДНИК ПЕРШОГО В СВІТІ
КІНОПАРАТУ ДЛЯ ЗЙОМКИ
ТА ДЕМОНСТРАЦІЇ
ФІЛЬМІВ, НА ЯКОМУ
ЗНЯВ КАРТИНИ
„МЕТАЛЬНИК СПИСУ”
І „ВЕРХОГОНІ-КАВАЛЕРИСТИ”
(1893 Р.).

Путівник проводить читачів за адресами кінематографістів, які жили і працювали в Одесі, вулицями, площами, пам'ятними куточками, що зафіксовані в кінокартинах, розповідає про фільми, пов'язані з південним містом, про зародження кінематографа в Одесі. Більш детально можемо ознайомитися з будинком Й. Тимченка, що знаходиться за адресою вул. Преображенська, 22 (в 2021 році був відреставрований) та його власником. На фасаді будинку розміщена меморіальна дошка, на якій зазначений також і період проживання винахідника.

**Малиновский А. В. Кто изобрел кино? / А. В. Малиновский
// Малиновский А. В. Кино в Одессе : путеводитель по
кинотеатрам старым и новым. – Одесса, 2000. – С. 7-11.
Шифр: 83/15667**

**Малиновский А. Кино в Одессе : путеводитель по
кинотеатрам старым и новым / А. Малиновский ;
вступ. Ю. Гаврилов. – изд. 2-е, доп. – Одесса :
Астропринт, 2015. – 290 с.**

Книга відомого колекціонера «Одесики» в захоплюючій формі розповідає про розвиток кінобізнесу в Одесі від дореволюційних часів до наших днів. Уперше опубліковані невідомі раніш архівні та історичні матеріали.

Миславский В. Кино в Украине, 1896-1921. Факты. Фильмы. Имена / В. Миславский. – Харьков : Торсинг, 2005. – 576 с. – Из содержания: С. 14-15, 26, 488, 494.

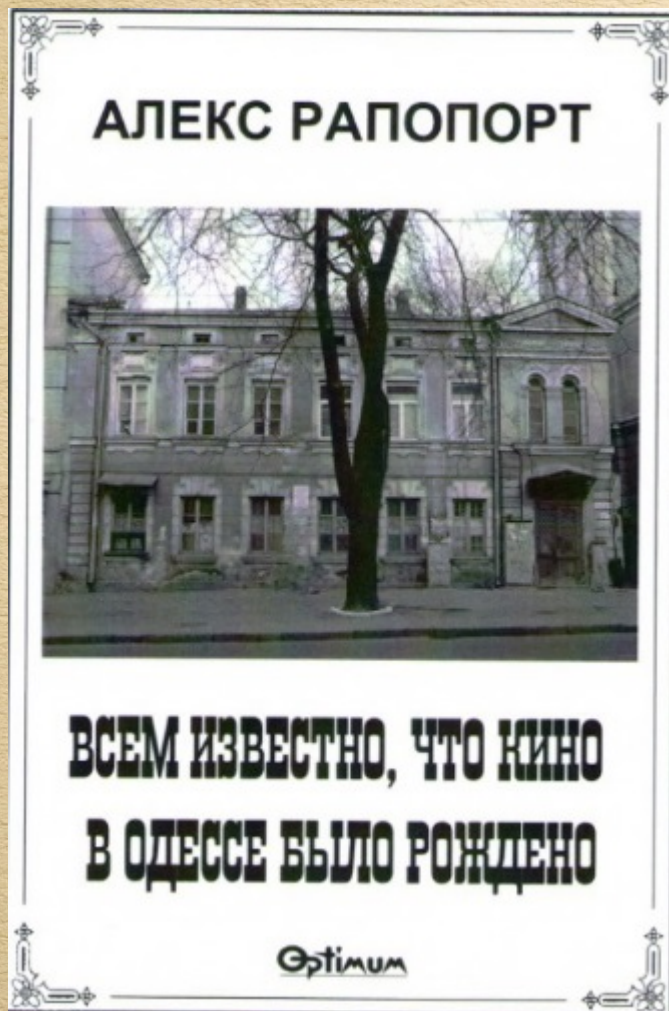
У книзі зібрані і систематизовані матеріали щодо ранньої кіноісторії України — найменш дослідженої області вітчизняного кінознавства. Вперше зроблена спроба дослідити процеси формування кіноаудиторії і еволюцію кінотеатрального бізнесу. Розглянуто розвиток кінохроніки і просвітницького кінематографа, а також білогвардійські фільми і долі кіноемігрантів. Багато архівних документів і фотоматеріалів публікуються вперше. Фільмографічний і бібліографічний розділи містять чимало інформацій про фільми, знятих в Україні в 1896-1921 роках, і про кінематографістів, які брали участь в їхньому створенні. У книзі 187 біографічних статей про творчих працівників; 362 анотовані статті про ігрові фільми; 769 анотованих статей про документальні фільми.

Миславский В. Механик-изобретатель Иосиф Тимченко в документах и воспоминаниях / В. Миславский, В. Гергеша. – Харьков : Фактор, 2012. – 288 с.

Книга про життя та творчість талановитого українського механіка-винахідника кінця ХІХ – початку ХХ століття Йосипа Андрійовича Тимченка (1852–1924), який більшу частину свого життя присвятив роботі у Новоросійському (нині – Одеському) університеті. Володар восьми Золотих та Срібних медалей російських та міжнародних виставок, Тимченко сконструював десятки унікальних приладів та механізмів, винайшов перший у світі прототип кінематографу. У монографії використано маловідомі архівні документи, фотографії, свідоцтва, більшість яких публікується вперше. Книга розрахована на широке коло читачів, які цікавляться історією розвитку техніки, а також історією рідного краю.

Рапопорт А. Всем известно, что кино в Одессе было рождено / А. Рапопорт. – Одесса : Optimum, 2014. – 120 с.

У масовій свідомості утвердилася догма: батьківщина кінематографа – Франція. Але французи мали попередників, які випередили їх на півтора роки. Ця книга розповідає про механіка Імператорського Новоросійського університету Йосипа Тимченка та винахідника Мойсея Фрейденберга, які сконструювали влітку 1893 року кіноапарат, на якому в Одесі вперше у світі було знято два короткі фільми. Кіноапарат був виготовлений у майстерні Й. Тимченка (сучасна адреса Преображенська, 22), світова прем'єра кінематографа відбулася у майстерні М. Фрейденберга у присутності трьох осіб. Цей кінодосвід, документований у січні 1894 року в Москві на ІХ з'їзді російських дослідників природи та лікарів, не отримав подальшого розвитку, але пріоритет відкриття – за Одесою.

Гавриленко С. Д. Человек с Преображенской : к 165-летию со дня рождения И. А. Тимченко : ист.-биограф. роман / С. Д. Гавриленко. – Полтава : Копи-Принт, 2017. – 181 с. : ил. – (У истоков отеч. кино ; кн. 1).

Історико-біографічний роман українського історика та археолога кіно Сергія Гавриленка. Це перший художній твір цього автора після кількох наукових монографій на тему історії ранньої вітчизняної кінематографії. Роман охоплює період життя Йосипа Андрійовича Тимченка – геніального механіка, винахідника та вченого, пов'язаного з винаходом унікальних проєкційних та знімальних апаратів, а також оригінального механізму без якого зйомка та проєкція кіно була б неможлива. Твір написано на основі історичних досліджень життя та творчості Й. А. Тимченка викладені у матеріалах українських дослідників В. Миславського та В. Гергеші.

Ілляшенко В. Винахід : [про Й. Тимченка, А. Федецького] / В. Ілляшенко // Ілляшенко В. Історія українського кіномистецтва [1893-2003]. – Київ : Вік, 2004. – С. 11-22.

Костроменко В. Впереді паровоза / В. Костроменко // Костроменко В. Очерки истории Одесской киностудии. Факты. Документы. Воспоминания. Байки. – Одесса : Друк Південь, 2010. – Кн. 1. – С. 6-15.

Наукові праці історичного факультету
Запорізького національного університету, 2016, вип. 46

УДК 930.85(477.74):791.43“1907/1925”

Г. І. Лізавенко

ЗАРОДЖЕННЯ КІНЕМАТОГРАФУ В ОДЕСІ

Стаття присвячена розвитку кінематографу в Одесі на початку ХХ століття. Висвітлено діяльність відомого механіка та винахідника Новоросійського університету Й. А. Тимченка, який створив перший кіноапарат. Охарактеризовано перші кінематографічні підприємства О. Дранкова, О. Ханжонкова, Д. Харитонова, О. Борисова, М. Гросмана. Відображено діяльність акторів німого кіно В. Холодної, П. Чардиніна, І.Мозжухіна, О. Руніча, В. Полонського та першого мультиплікатора України В. Старевича на одеській кіностудії.

Ключові слова: німий кінематограф, кінематографічні студії, Одеса, мультиплікаційні фільми, кінематографісти, актори.

Кінематограф пройшов довгий та тернистий шлях свого розвитку і саме на початку ХХ століття цей процес активізувався. Люди віддавна намагалися зобразити рухомі картини. Починаючи з наскальних малюнків, рухомих тіней ми можемо прослідкувати за розвитком ідеї кіно. Через багато століть, у ХІХ столітті, винахідники та естрадні артисти спільними зусиллями створили індустрію рухомих картинок з різноманітними трюками та спецефектами. Спочатку були створені мультиплікаційні фільми, потім з'явилися фотографічні знімки. Через деякий час зародилась ціла індустрія кіно, яка подарувала нам спочатку відомих зірок німого кіно, а потім почали з'являтися нові кумири на звуковій арені. Саме зародження цього виду мистецтва в Одесі ми досліджуємо в даній статті. Початковий етап розвитку кіномистецтва в Одесі є досить різноманітним, саме на теренах міста творили люди, які володіли кипучою енергією та жагою до знань, що дало їм можливість перетворити просте захоплення "рухомими картинками" в цілу індустрію.

Метою поданої наукової розвідки є дослідження процесу зародження та еволюції кіностудій та кіно підприємств, які діяли в Одесі впродовж 1907-1919 рр. У статті використано спогади першого кінопідприємця О.Ханжонкова, який описує зародження кіномистецтва. Також певний інтерес становлять спогади Л. Н. Толстого, який брав побічну участь у створенні кіно. За радянських часів вийшло чимало праць, що стосуються історії кіно в радянській Україні [1; 2; 3], де кіномистецька справа подавалась заідеологізованою. Після здобуття Україною незалежності, ми зустрічаємо праці, які стосуються не лише розвитку кіно в Україні в цілому, але й в Одесі зокрема [4; 5].

Поява кінематографу це справа не одного дня, а десятиліть. Саме з цим процесом пов'язана діяльність відомого механіка та винахідника Новоросійського університету Й. А. Тимченка. Він створив так званий "равликовий механізм", який не рвав плівку, що допомогло створювати з неї стрічки для перегляду фільмів. Саме він, випередивши братів Люм'єрів на три роки, у 1893 році презентував свою першу стрічку на науковому з'їзді. Але кіноапарат Й. А. Тимченка не був запатентований і першість в кінематографії офіційно затвердилась за французами, які стверджували, що винайшли кіно за одну ніч. Починаючи з 1896 року, після першого загального показу кіно, починається зародження так званого "бродячого кінематографу".

Шульга Ганна Ігорівна,
бібліотекар II категорії Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна
тел.: (048) 722 12 10
e-mail: library@onu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ КІНЕМАТОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ОДЕСІ: СТОРІНКАМИ ЖУРНАЛУ «СИЛУЭТЫ» (1922–1925)

У статті подані результати дослідження розвитку кінематографічної справи та освіти в Одесі через публікації на сторінках журналу «Силуэты», який видавався у 1922–1925 рр. Висвітлюється становлення та розвиток першого спеціалізованого навчального закладу в УРСР – Державних курсів кінематографії, який було трансформовано в Одеський кіно-технікум.

Ключові слова: Одеський кіно-технікум, Всеукраїнське фотокіноуправління, кіномистецтво, журнал «Силуэты», А. Лундін, П. Чардинін, Й. Тимченко.

Кіномистецтво стало невід'ємною частиною нашого життя, але порівняно з іншими видами мистецтва воно доволі молоде. У 2019 р. ми будемо відзначати 100 річницю заснування Одеської кінофабрики. Одеса у 1920–1930-х рр. була перлиною кінематографу в УРСР. Тут вперше було винайдено прототип кіноапарату, організовано кінофабрику, відкрито кінокурси та кінотехнікум, багато видатних кінодіячів розпочинали свою діяльність на Одеській кінофабриці.

Становлення кіномистецтва починається з кінця ХІХ ст. В Одесі у 1893 р. винахідник Новоросійського університету Йосип Тимченко разом з фізиком Миколою Любимовим винайшли прототип кіноапарату. У 1895 р. брати Люм'єр запатентували схожий пристрій, який носив назву «сінематограф» і показали на ньому перший в історії фільм (для широкого загалу) «Прибуття потягу». З цієї дати починається відлік кінематографу. Як новий і досі незвичний вид мистецтва, він захоплював багатьох і Одеса не стала винятком. Спочатку це було мандрівне видовище, потім з'явилися «електротئاتри», які з часом трансформувались у стаціонарні кінотеатри. Стаціонарний кінематограф у Одесі досить довго співіснував з так званим «балаганним», але не дивлячись на те, було зроблено значний крок вперед. Відкривались нові комфортні кінозали з системою для запобігання пожеж, покращувалась якість стрічок, будувалась своя відмінна від всіх система кінематографу. На тлі всіх історичних тогочасних трансформацій кіно в Одесі залишилось і почало перетворюватись у галузь великої індустрії.

© Шульга Ганна Ігорівна, 2019

113

Шульга Г. І. Формування кінематографічної освіти в Одесі: сторінками журналу «Силуэты» (1922–1925) // Г. І. Шульга // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2019. – Т. 24, вип. 1. – С. 113–125.

